

Α.Τ.Ε.Ι. Πελοποννήσου

Σχολή: Σ.Ε.Υ.Π

Τμήμα λογοθεραπείας

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Πραγματολογικές διαταραχές σε ενήλικες με σύνδρομο DOWN»

Φοιτητής: Περπινάκης Μάριος,

Α.Μ: 2012108

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Γεωργία Κουλιέρη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήταν πρόπον να ευχαριστήσω την υπεύθυνη καθηγήτρια μου κ. Γεωργία Κουλιέρη η οποία αποτέλεσε σημαντικός αρωγός στην εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Έπειτα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κέντρο ειδικών παιδιών «Ζωοδόχος Πηγή» για την καλή συνεργασία καθώς με βοήθησε ως προς την συλλογή του δείγματος. Η βοήθεια του προσωπικού και η συνεργασία μαζί του έκανε την έρευνα μου πιο προσιτή όσον αφορά τον χρόνο και τον τόπο διεξαγωγής της.

Επί πρόσθετα στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω την υπεύθυνη λογοθεραπεύτρια του κέντρου κ. Καραγιαννάκη Μαρία, η οποία βοήθησε στην οργάνωση του χρόνου και του χώρου για την διεξαγωγή της έρευνας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλα τα άτομα που με στήριξαν και πρόσφεραν έμμεση βοήθεια στην εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	
Λέξεις κλειδιά.....	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ιστορική αναδρομή.....	
1.2 Τι είναι πραγματολογία.....	
1.3 Τι είναι επικοινωνία.....	
1.4 Σύνδρομο Down: αιτιολογία, χαρακτηριστικά και είδη.....	
1.5 Σύνδρομο Down και επικοινωνία.....	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^Ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Σκοπός της έρευνας.....	
2.2 Συμμετέχοντες στην έρευνα.....	
2.3 Τι είναι το TOPL*2.....	
2.4 Διαδικασία βαθμολόγησης.....	
2.5 Που αλλού έχει χρησιμοποιηθεί.....	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^Ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Παρουσίαση πινάκων και ανάλυση αποτελεσμάτων.....	
---	--

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^Ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ

4.1 Παρουσίαση ερευνών.....	
-----------------------------	--

4.2	Η σημασία της μελέτης στους ενήλικες.....
4.3	Μειονεκτήματα έρευνας.....
4.4	Υποκειμενικές προτάσεις.....

Περίληψη

Στο θέμα που εξετάζεται στα πλαίσια της παρούσας ερευνητικής εργασίας αφορά την διερεύνηση των επικοινωνιακών δυσκολιών σε ενήλικες με σύνδρομο Down.

Πρώτιστα, γίνεται μια ιστορική αναδρομή στα πλαίσια του συνδρόμου. Έπειτα, θεωρείται εύλογο να ερμηνευτεί ο όρος της επικοινωνίας, αφού και στον τίτλο παρουσιάζεται πρώτος, καθώς και την γενεσιουργό του προέλευση όπου είναι η πραγματολογία. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται εκ βαθέων το σύνδρομο Down, τα είδη του και η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο σύνδρομο Down και την επικοινωνία. Τέλος, στο εισαγωγικό κομμάτι παρουσιάζονται έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με το σύνδρομο.

Ακολούθως παρουσιάζεται το κομμάτι της έρευνας, όπου γίνεται μια λεπτομερής παρουσίαση του διαγνωστικού κριτηρίου (TOPL*2), της μεθοδολογίας, των αποτελεσμάτων καθώς και ανάλυση αυτών.

Σκοπός, τελικά, όλων αυτών είναι να οδηγηθεί η ερευνητική εργασία σε κάποια συμπεράσματα, όπου σκοπός τους είναι να διαλευκάνουν το τοπίο όλης της εργασίας, συμπεριλαμβάνοντας συνοπτικά αποτελέσματα και προτάσεις αντιμετώπισης.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθεται η αντίστοιχη βιβλιογραφία για οποιαδήποτε διευκρίνιση.

Λέξεις κλειδιά: πραγματολογία, επικοινωνία, επικοινωνιακή διαταραχή, σύνδρομο Down

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ιστορική αναδρομή

Το Σύνδρομο Down ή μογγολοειδής ιδιοτεία είναι η πιο γνωστή γενετική-χρωμοσωμική ανωμαλία, η οποία μπορεί να εμφανιστεί σε όλα τα μέρη του κόσμου, δεν υπάρχει περιορισμός ως προς την φυλή, κουλτούρα, κοινωνική-οικονομική τάξη ή ιστορική περίοδο.

Το Σύνδρομο Down αναγνωρίστηκε το 1860 από τον γιατρό Langdon Down (εξ' ου και το όνομα του συνδρόμου), ο οποίος πρόσεξε ότι μια ομάδα ατόμων, άσχετων μεταξύ τους, που βρίσκονταν σε ιδρύματα, είχαν παρόμοια σωματικά χαρακτηριστικά.

Ο γιατρός Down έχοντας προσέξει ότι το σχήμα των ματιών ήταν τύπου «ανατολικού», επέκτεινε την θεωρία του λέγοντας ότι οι άνθρωποι χωρίζονται σε κατηγορίες ανάλογα με την νοημοσύνη και η κατώτερη κατηγορία ονομαζόταν «ιδιώτες». Το 1860 ο όρος αυτός θεωρούνταν επιστημονικός όρος, όμως μπορεί κανείς να καταλάβει ότι για πολλά χρόνια δεν δινόταν καμία βοήθεια για τα άτομα με σύνδρομο Down εκτός από φροντίδα και προσοχή, γιατί τόσο οι επαγγελματίες όσο και οι οικογένειες τους πίστευαν ότι τα άτομα με σύνδρομο Down ήταν όλα τα ίδια και δεν μπορούσαν να μάθουν.

Περίπου 100 χρόνια αργότερα, ανακαλύφθηκε η αιτιολογία των σωματικών χαρακτηριστικών και των μαθησιακών δυσκολιών, από τον ιατρό-νηπιαγωγό Jarome Lejeune στο Παρίσι με αιτιολογία την παρουσία ενός παραπανήσιου χρωμοσώματος σε κάθε κύτταρο.

1.2 Τι είναι πραγματολογία

Η πραγματολογία ασχολείται με την μελέτη της σημασίας όπως επικοινωνείτε από έναν ομιλητή (ή γράφοντα) και ερμηνεύεται από έναν ακροατή (ή αναγνώστη). Συνεπώς έχει περισσότερο να κάνει με αυτό που

εννοούν οι άνθρωποι με τα εκφωνήματά τους παρά με το τι μπορεί να σημαίνουν, από μόνες τους, οι ίδιες οι λέξεις και οι φράσεις που χρησιμοποιούνται, σε αυτά τα εκφωνήματα. Εν ολίγοις, η πραγματολογία μελετά την σημασία του ομιλητή.

Η πραγματολογία μπορεί να μελετηθεί ευκολότερα υπό την οπτική γωνία των αναπτυξιακών οροσήμων αποκλειστικά και μόνο στον τομέα της πραγματολογίας. Παρακάτω, παρουσιάζονται ανά ηλικία οι διαδικασίες της πραγματολογίας.

Γέννηση- 3 μηνών

- ✓ Εξετάζει τους ανθρώπους
- ✓ Ακολουθεί το κινούμενο πρόσωπο με τα μάτια
- ✓ Ανταποκρίνεται στον ήχο και πιο συγκεκριμένα στην ομιλία
- ✓ Χαμογελάει ή μιμείται πρόσωπο που γελάει ή που μιλάει
- ✓ Αρέσκεται στο να τραβάει την προσοχή
- ✓ Δείχνει ανησυχία σε ξένα πρόσωπα και καταστάσεις
- ✓ Διαφορετικές φωνές (κραυγές) όταν είναι κουρασμένο ή όταν θέλει να φάει ή όταν πονάει

3-6 μήνες

- ✓ κάνει εκφράσεις με το πρόσωπό του
- ✓ αποκρίνεται στο όνομά του ανταποκρινόμενο στη φωνή
- ✓ συχνά εντοπίζει τον ομιλητή
- ✓ περιστασιακά ανταποκρίνεται στην ομιλία (σαν να θέλει κάτι να πει)

6-9 μήνες

- ✓ αρχίζει να «απευθύνεται» σε ένα πρόσωπο
- ✓ απολαμβάνει όταν κάποιος παίζει μαζί του
- ✓ διαφοροποιεί τις φωνές του και είναι πιο ξεκάθαρο στο τι ζητάει, π.χ. πείνα ή νύστα
- ✓ αναγνωρίζει τους ανθρώπου του κοντινού περιβάλλοντος

- ✓ δυσανασχετεί όταν ο γονέας φεύγει από το δωμάτιο/ σπίτι
- ✓ μιμείται τους οικείους του ήχους και τις οικείες κινήσεις

9-12 μήνες

- ✓ κλαίει ή βήχει για να τραβήξει την προσοχή
- ✓ κουνάει το κεφάλι του αρνητικά και ωθεί μακριά τα ανεπιθύμητα αντικείμενα
- ✓ κούνημα το χεριού θέλοντας να πει «γεια»
- ✓ στοργικότητα στα οικεία του πρόσωπα
- ✓ αρχίζει να κατευθύνεται στην συμπεριφορά των άλλων σωματικά και μέσω χειρονομιών
- ✓ δείχνει αντικείμενα με σκοπό την απόκτηση του λεξιλογίου
- ✓ τεντώνει τα χέρια ζητώντας επικοινωνία
- ✓ συμμετέχει και απλά παιχνίδια (π.χ. κου-κου-τσα)
- ✓ αρχίζει και ζητάει αντικείμενα
- ✓ αντιδρά στην συναισθηματική αντίδραση των άλλων, αντιδρά σε πράξεις γέλιου
- ✓ συμμετέχει σε φωνητικό παιχνίδι, χρησιμοποιώντας το περιεχόμενο και την έκφραση

12-18 μήνες

- ✓ φέρνει αντικείμενα για να δείξει έναν ενήλικα
- ✓ ζητά αντικείμενα δείχνοντας ή χρησιμοποιώντας τουλάχιστον μία λέξη
- ✓ ζητά την προσοχή του άλλου φωνητικά, σωματικά και ίσως με μια λέξη
- ✓ ζητάει την συνδιαλλαγή, για παράδειγμα να του ζητήσουν να φέρει ένα παιχνίδι
- ✓ λέει «αντίο» και ίσως να χρησιμοποιεί και άλλες λέξεις κοινωνικής συνδιαλλαγής, όπως «γεια», «ευχαριστώ», «παρακαλώ» κ.α

- ✓ διαμαρτύρεται λέγοντας «όχι» ή κουνώντας το κεφάλι ή σπρώχνοντας το μη επιθυμητό αντικείμενο μακριά
- ✓ «σχολιάζει» ένα αντικείμενο ή μια ενέργεια με σκοπό να τραβήξει την προσοχή κάποιου χρησιμοποιώντας κινήσεις με τα χέρια, φωνές ή λέγοντας λέξεις
- ✓ Κατονομάζει αντικείμενα
- ✓ Απαντάει σε απλές ερωτήσεις με την διαφορά ότι η απαντήσεις του μπορεί να είναι ακατάληπτες
- ✓ Αναγνωρίζει την ομιλία και ανταποκρίνεται είτε με οπτική επαφή ή επαναλαμβάνοντας λέξεις
- ✓ Επιπλήττει ή προειδοποιεί χρησιμοποιώντας χειρονομίες ή συνοδεύοντας τις χειρονομίες με ήχο

18-24 μήνες

- ✓ Χρησιμοποιεί απλές λέξεις ή σύντομες προτάσεις για να εκφράσει ότι ζητούσε στο προηγούμενο στάδιο
- ✓ Εκφράζει ονόματα και αντικείμενα
- ✓ Ρωτάει «τι είναι αυτό;» για να τραβήξει την προσοχή
- ✓ Χρησιμοποιεί λέξεις ή εκφράσεις δύο λέξεων για να εκφράσει κτήση ή προβληματισμό
- ✓ Μίμηση πολλών μεμονωμένων λέξεων

2-3 ετών

- ✓ Εμπλέκεται σε σύντομους διαλόγους
- ✓ Εισάγει λέξεις και αλλάζει το θέμα του διαλόγου
- ✓ Εκφράζει συναίσθημα
- ✓ Αρχίζει να χρησιμοποιεί την γλώσσα σε φανταστικούς στόχους
- ✓ Αρχίζει την περιγραφή στοιχείων
- ✓ Χρησιμοποιεί λέξεις για να τραβήξει την προσοχή
- ✓ Αποσαφηνίζει και ζητάει την επεξήγηση
- ✓ Η ανάπτυξη της επικοινωνίας ξεκινάει με την συλλογή άσχετων μεταξύ τους ιδεών και ακολουθιών

3-4 ετών

- ✓ Συμμετέχει σε μεγαλύτερους διαλόγους
- ✓ Παίζει παιχνίδι ρόλων
- ✓ Χρησιμοποιεί περισσότερα φίλτρα για να αναγνωρίσει το μήνυμα του άλλου
- ✓ Χρησιμοποιεί ελλειπτικές απαντήσεις
- ✓ Χρησιμοποιεί απλή γλώσσα
- ✓ Ζητάει άδεια
- ✓ Χρησιμοποιεί χρήση της γλώσσας για την φαντασία, τα αστεία ή τα πειράγματα
- ✓ Επαναλαμβάνει αυτό που είπε αν ο άλλος δείχνει ότι δεν κατάλαβε
- ✓ Διορθώνει τους άλλους
- ✓ Απλές αφηγήσεις
- ✓ Μένει στο θέμα και ζητάει εξηγήσεις
- ✓ Ζητάει περισσότερες πληροφορίες για να κρατηθεί σε μια συνομιλία
- ✓ Κατάλληλη βλεμματική επαφή
- ✓ Τερματίζει μια συνομιλία κατάλληλα
- ✓ Χρησιμοποιεί οδηγίες για να κάνει τον ακροατή να κάνει κάτι
- ✓ Χρησιμοποιεί τον ακροατή για να αντλήσει πληροφορίες
- ✓ Παίζει παιχνίδια ρόλων και «αστειεύεται» κατά την συζήτηση

5-6 ετών

- ✓ Χρησιμοποιεί έμμεσα αιτήματα
- ✓ Χρησιμοποιεί σωστά δεικτικές αντωνυμίες
- ✓ Χρησιμοποιεί αποτελεσματικότερα εκφράσεις για να εκφράσει συναισθήματα και αισθήματα
- ✓ Η ανάπτυξη της αφήγησης χαρακτηρίζεται από αοριστία, καθώς οι ιστορίες έχουν αλληλουχίες γεγονότων αλλά δεν υπάρχει κεντρικός χαρακτήρας ή θέμα

- ✓ Αφηγείται μια ιστορία κοιτάζοντας φωτογραφίες
- ✓ Περιγράφει τις λειτουργίες των αντικειμένων
- ✓ Σχέση αιτίου- αποτελέσματος
- ✓ Εκφράζει απορίες
- ✓ Διατηρεί το ενδιαφέρον ενός ακροατή με έμμεσες αναφορές
- ✓ Λέει δύο οικείες ιστορίες χωρίς βοήθεια εικόνων και περιλαμβάνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία
- ✓ Δηλώνει ένα πρόβλημα
- ✓ Παρέχει πληροφορίες σχετικές με τον ακροατή
- ✓ Ανταποκρίνεται κατάλληλα στις ερωτήσεις που αφορούν τις έννοιες του χρόνου
- ✓ Απαντάει στα «γιατί», «πότε», «πόσοι», «τι κάνεις», «που»
- ✓ Επεκτείνει το θέμα
- ✓ Ζητάει άδεια να χρησιμοποιήσει πράγματα που δεν είναι δικά του
- ✓ Χρησιμοποιεί κατάλληλα εκφράσεις όπως «ευχαριστώ», «παρακαλώ»
- ✓ Αναγνωρίζει την ανάγκη του άλλου για βοήθεια και παρέχει βοήθεια

6-7 ετών

- ✓ Αληθινά αφηγήματα- καλά ανεπτυγμένη πλοκή και χαρακτήρας με τοποθετημένα διαδοχικά γεγονότα

Η πραγματολογία είναι στενά συνδεδεμένη με την γλωσσολογία, η οποία ως αντικείμενο μελέτης έχει την χρήση της γλώσσας βασιζόμενη στην ιστορικά πρώτη οριοθέτηση του ομώνυμου χώρου της σημειολογίας, η οποία ανακαλύφθηκε από τους Αμερικανούς σημειολόγους Peirce και Maris. Σύμφωνα, βέβαια και με τον Saussure η σημειολογία μελετά την ζωή των σημείων μέσα στην κοινωνική ζωή.

Ωστόσο στα πλαίσια της πραγματολογίας η χρήση της γλώσσας σηματοδοτείται στη βάση πτυχών και όψεων της επικοινωνίας., δηλαδή οι

σχέσεις, οι προθέσεις, οι στόχοι των συνομιλούντων ατόμων καθώς επίσης οι γνώσεις και οι υποθέσεις τους για τον κόσμο.

Επί πρόσθετα, η ανάπτυξη της γλωσσολογικής πραγματολογίας δεν βασίζεται μόνο στην πρώτη οριοθέτηση της. Οι βασικές ωθήσεις προήλθαν κυρίως από την θεωρία των γλωσσικών πράξεων (Austin, 1962, Searle 1969) .

Με την σειρά της η θεωρία των γλωσσικών πράξεων βασίζεται στην «χρήση σημείων» ή άλλων εκφωνημάτων στην γλωσσική επικοινωνία. Η θεωρία των πράξεων βοήθησε, στις αρχές του '70, στην συγκρότηση της πραγματολογίας στον τομέα της γλωσσολογίας. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε η αντίληψη της «χρήσης» ως εμπρόθετης δραστηριότητας.

Με τα παραπάνω προκύπτει ότι βασική μονάδα της πραγματολογίας είναι η γλωσσική πράξη (speech act), δηλαδή ότι οι λέξεις (φράσεις, προτάσεις) χρησιμοποιούνται για να κάνουμε κάτι, να επιτελέσουμε πράξεις, με λίγα λόγια να επικοινωνήσουμε. Είναι η πράξη που επιτελούμε λέγοντας ή γράφοντας κάτι, για παράδειγμα δήλωση, υπόσχεση, ανακοίνωση, παράκληση ή απειλή. Όμως, για να θεωρηθεί όλο αυτό γλωσσική πράξη πρέπει να γίνεται για κάποιο σκοπό. Για παράδειγμα, η παράκληση η οποία θα γίνει να απευθύνεται σε ένα συνομιλητή. Γι αυτό το λόγο η γλωσσική πράξη διαφέρει από το να μιλάει κάποιος μόνος του χωρίς δηλαδή να υπάρχει σκοπός των λεγομένων του.

Ο σκοπός της γλωσσικής πράξης είναι διπλός. Αφενός, να κατανοήσει και να αντιληφθεί ο συνομιλητής τα λεγόμενα και αφετέρου στην εκποίηση κάποιου αποτελέσματος. Για παράδειγμα όταν ζητηθεί σε κάποιον να ανοίξει την πόρτα, αφενός του ζητείται να κατανοήσει το μήνυμα και αφετέρου στην πραγματικότητα να ανοίξει την πόρτα.

Μια ακόμα θεωρία η οποία μπορεί αν ενταχθεί στις θεωρίες της πραγματολογίας είναι και η θεωρία του νου. Η θεωρία αυτή δημιουργήθηκε με σκοπό να περιγραφθεί την ανθρώπινη αλληλεπίδραση, η πρόβλεψη της συμπεριφοράς των άλλων, η κατανόηση των προθέσεων, οι πεποιθήσεις τους και οι επιθυμίες τους, καθώς και η διερεύνηση των πράξεων τους. Καθένας βασίζεται σε μια ψυχολογία του κοινού νου που επιτρέπει την απόδοση νοητικών καταστάσεων στους εαυτούς μας αλλά και των συνομιλητών μας.

Η θεωρία του νου, όπως αναφέρεται από τον Premack & Woodruff το 1978 «είναι η ικανότητα η οποία επιτρέπει στο άτομο να αποδίδει νοητικές καταστάσεις (πεποιθήσεις, επιθυμίες, συναισθήματα, σκέψεις, αντιλήψεις, προθέσεις, προσδοκίες, όνειρα, ευχές) στον εαυτό του και τους άλλους, με στόχο την ερμηνεία της συμπεριφοράς».

1.3. Τι είναι επικοινωνία

Η επικοινωνία είναι ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει μέσα του τους όρους ομιλία και λόγο. Επικοινωνία είναι η, με οποιονδήποτε τρόπο, συνεννόηση μεταξύ των ανθρώπων. Ο όρος αυτός περιλαμβάνει τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων αλλά και την ανταλλαγή πνευματικών μηνυμάτων καθώς και υλικών αγαθών. Η ανάγκη αυτή δημιουργήθηκε από τα παλιά χρόνια. Η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία επικεντρώνεται στην μεταφορά πνευματικών μηνυμάτων.

Με την επικοινωνία δεν καλύπτονται μόνο βασικές ανάγκες αλλά πετυχαίνεται και ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και λαών.

Η επικοινωνία παρουσιάζεται στην ζωή του ανθρώπου σαν μια εκ των ουκ άνευ συνθήκη της ανθρώπινης επικοινωνίας και κοινωνικής τάξης.

Από την αρχή της ύπαρξής του ο άνθρωπος εμπλέκεται σε μια διαδρομή όπου σκοπό έχει την κατάκτηση των κανόνων επικοινωνίας, έχοντας ελάχιστη επίγνωση αυτών των κανόνων που θα συναντήσει στο πέρας αυτής της διαδρομής.

Επομένως, η επικοινωνία είναι ένας όρος με πλούσια ιστορία άρρηκτα συνυφασμένος με κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, καθώς είναι «ο μηχανισμός μέσω του οποίου υπάρχουν και αναπτύσσονται οι ανθρώπινες σχέσεις» (Cooley, 1909).

Η ανάπτυξη και ο εμπλουτισμός της έννοιας είναι συνεχής καθώς σκοπός είναι να ανακαλύψει, όπως αναφέρει και ο Cooley «όλα τα σύμβολα του νου μαζί με τα μέσα μεταβίβασής του στο χώρο και διατήρησής τους στο χρόνο».

Με το πέρασ του χρόνου ο όρος επικοινωνία έχει αποδοθεί με διάφορες σημασίες. Για παράδειγμα, όταν ένας βιολόγος ονομάζει επικοινωνία (π.χ. μορίων) μοιάζει ελάχιστα με αυτό στο οποίο αναφέρεται ένας κοινωνικός ψυχολόγος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο όρος επικοινωνία να διατρέχει κίνδυνο και να μην έχει ακριβή σημασία όταν χρησιμοποιείται με τόσο διαφορετικούς τρόπους. Αυτό μπορεί ήδη να έχει συμβεί με τον συγκεκριμένο όρο, καθώς, είναι πολύ δύσκολο να πει κανείς τι δεν είναι επικοινωνία. Όπως παρατηρεί και ο Luckman (1993), ο όρος επικοινωνία «σημαίνει, πλέον, τα πάντα για τους πάντες».

Έτσι, με αυτή τη παρατήρηση ο Wolton (1998) ανέφερε δέκα επιστήμες οι οποίες ασχολούνται με την επικοινωνία: την φιλοσοφία, ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, ιστορία, γεωγραφία, νομική, πολιτικές επιστήμες, ψυχολογία, κοινωνική ψυχολογία και γλωσσολογία.

Τελικά, φαίνεται ότι η επικοινωνία παρ' όλο που αποτελεί το πιο συνηθισμένο, απλό και καθημερινό πράγμα στην ζωή του ανθρώπου, ξεφεύγει από κάθε προσπάθεια (περί)- ορισμού της. Γι αυτό το λόγο τα περισσότερα βιβλία, τα οποία αναφέρονται στον συγκεκριμένο όρο ξεκινούν συχνά με την δήλωση ότι πρόκειται για μια έννοια η οποία είναι δύσκολο να οριστεί (Price, 1996).

Βασικό κομμάτι που θα πρέπει να αναφερθεί είναι η επικοινωνιακή διαταραχή, η οποία αναφέρεται ως μια βλάβη στην ικανότητα πρόσληψης, επεξεργασίας, μεταβίβασης και κατανόησης ιδεών ή λεκτικών, μη λεκτικών και γραφικών συστημάτων. Η επικοινωνιακή διαταραχή μπορεί αν γίνει αντιληπτή κατά την ακοή, στον λόγο ή στην ομιλία και διαβαθμίζεται από ήπια έως σοβαρή. Επίσης, μπορεί να είναι αναπτυξιακή ή επίκτητη και μπορεί να καταλήξει σε βασική αναπηρία ή μπορεί να συνυπάρχει ως δευτερεύουσα σε άλλες αναπηρίες.

1.4. Σύνδρομο Down:

➤ Αιτιολογία

Το Σύνδρομο Down αναφέρεται ως μια παθολογική κατάσταση που οφείλεται στην παρουσία ενός χρωμοσώματος (στοιχείο του πυρήνα του κυττάρου) παραπάνω από τον φυσιολογικό αριθμό. Τα χρωμοσώματα του ανθρώπου είναι 46 (23 ζευγάρια). Όταν όμως στο χρωμόσωμα 21 υπάρχει τρισωμία, δηλαδή τα χρωμοσώματα στο σύνολο είναι 47, τότε το άτομο πάσχει από σύνδρομο Down ή τρισωμία 21 ή μογγολοειδής ιδιοτεία. Το σύνδρομο αυτό, όπως άλλωστε και άλλες παθήσεις είναι δυνατό να διαπιστωθεί κατά την διάρκεια της κύησης και συγκεκριμένα στην 16^η βδομάδα.

➤ Χαρακτηριστικά

Το άτομο αυτό θεωρείται πνευματικά καθυστερημένο και έχει ανωμαλίες στην ανάπτυξή του. Όπως πρόσωπο με εξογκωμένα μήλα που θυμίζουν άτομο της μογγολικής φυλής, πλατύ κρανίο μπροστά και πίσω, βλεφαριδικές σχισμές λοξές, μάτια αμυγδαλωτά, στόμα μισό-ανοιχτό, δέρμα ξερό, κοντά χέρια, πόδια, λαιμό, παλάμες και μικρό μέγεθος αυτιών.

Πιο συγκεκριμένα τα κύρια χαρακτηριστικά που περιλαμβάνουν είναι:

- Γενικευμένη υποτονία
- Ανοιχτή θέση στόματος με εξώθηση της γλώσσας
- Πλατύ προφίλ προσώπου και βραχυκεφαλία (κοντή πρόσθια και οπίσθια διάμετρος του κρανίου)
- Μικρή μύτη, αυτιά και σαγόι
- Νοητική υστέρηση ή αναπτυξιακή καθυστέρηση
- Καρδιακή δυσπλασία σε περίπου 40% των περιπτώσεων
- Μονόπλευρη ή αμφίπλευρη απώλεια ακοής, πιο συνηθισμένα μια ήπια- μέτρια βαρηκοΐα αγωγιμότητας
- Καθυστερημένη ανάπτυξη ομιλίας που επιδεινώνεται από τις στοματοπροσωπικές ανωμαλίες
- Καθυστερημένη γλωσσική ανάπτυξη και γλωσσικές διαταραχές, κυρίως με συντακτικά και μορφολογικά προβλήματα

- Μη φυσιολογικά χαρακτηριστικά φώνησης και αντήχησης, συμπεριλαμβανομένης υπερρινικότητας, ρινικής διαφυγής και φωνή με ανάσα
- Αρθρωτικές διαταραχές.

➤ **Είδη**

Υπάρχουν τρία είδη συνδρόμου Down:

1) Τρισωμία 21

Αποτελεί την πλειονότητα των ατόμων με σύνδρομο Down, περίπου το 90-95%. Αυτό οφείλεται στο παραπάνησιο χρωμόσωμα στο 21^ο ζευγάρι, που προέρχεται κατά 90-95% από το ωάριο και 5-10% από το σπερματοζωάριο.

Σ' αυτή την κατηγορία εμφανίζεται μεγάλη κλίμακα ικανοτήτων στα παιδιά με επιπλέον σωματικά προβλήματα.

2) Τύπος Μωσαϊκού

Αποτελεί μια σπάνια μορφή που εμφανίζεται στο 2-5% του πληθυσμού με σύνδρομο Down. Όπως δηλώνει και το όνομα του, στη μορφή αυτή το χρωμόσωμα 21 σπάει και αναμειγνύεται με κανονικά κύτταρα δημιουργώντας ένα μωσαϊκό.

Αυτό συχνά οδηγεί σε λιγότερο σοβαρή κατάσταση με μικρότερου βαθμού χαρακτηριστικά και μαθησιακών δυσκολιών.

3) Μετατόπιση

Αποτελεί μια ακόμη πιο σπάνια μορφή του συνδρόμου της τάξης του 2% και γι αυτό το λόγο γίνεται περειαίρω αναφορά.

1.5 Σύνδρομο Down και επικοινωνία

Παρά την σημαντική ατομική μεταβλητότητα, τα άτομα με σύνδρομο Down έχουν ένα ιδιαίτερο προφίλ, αυτό των ισχυρών και των αδύναμων πτυχών της γλώσσας και της επικοινωνίας. Η δεκτική γλώσσα, δηλαδή τα γλωσσικά ερεθίσματα που λαμβάνουν, είναι συνήθως πιο ισχυρή από την εκφραστική γλώσσα, δηλαδή την ικανότητα έκφρασης. Στο σύνδρομο Down τα άτομα χρησιμοποιούν την ίδια ποικιλία των επικοινωνιακών λειτουργιών, δηλαδή (σχόλια, απαντήσεις και διαμαρτυρίες) σε σχέση με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά, σύμφωνα με την γλώσσα και το αναπτυξιακό επίπεδο. Οι πραγματολογικές πτυχές των ατόμων αυτών παρουσιάζουν ιδιαίτερες αναπτυξιακές αλλαγές.

Οι έφηβοι με σύνδρομο Down μπορεί να είναι λιγότερο πιθανό να κατανοήσουν ένα μήνυμα το οποίο προέρχεται από έναν άλλο σε σχέση με ένα τυπικά αναπτυσσόμενο παιδί της ίδιας ηλικίας. Ο Abbeduto et al (2008) ανακάλυψε ότι οι έφηβοι με σύνδρομο Down σηματοδότησαν ότι κατανοούν λιγότερο συχνά σε σχέση με εφήβους τυπικής ανάπτυξης, την ίδια διαδικασία αντίληψης ή διευκρίνησης πληροφοριών για ένα θέμα. Μια άλλη μελέτη από τον παραπάνω μελετητή έδειξε ότι οι έφηβοι με και οι νεαροί ενήλικες με σύνδρομο Down εξέφρασαν μηνύματα που ήταν λιγότερο σαφή όταν προσπάθησαν να περιγράψουν τα βήματα μιας αποστολής (όχι πρόσωπο με πρόσωπο), σε σχέση με τυπικής ανάπτυξης.

Ωστόσο, η ανταπόκριση των ίδιων, των ατόμων με σύνδρομο Down, σε διευκρινήσεις θεωρείται ως ένα δυνατό αντισταθμιστικό μέσο. Σε μία πρώιμη μελέτη των Coggins and Stoel- Gammon (1982) αποτελούμενη από τέσσερα άτομα με σύνδρομο Down, διαπιστώθηκε ότι και οι τέσσερις απάντησαν σε όλα τα αιτήματα διευκρίνησης, προκειμένου να κατασκευάσουν γέφυρες επικοινωνίας.

Η λεκτική μεταφορά μιας ιστορίας μπορεί να θεωρηθεί άλλο ένα ισχυρό κομμάτι για τα άτομα με σύνδρομο Down κατά της χρήση οπτικών στηριγμάτων. Ο Boudreau and Chapman (2000) ανέφεραν ότι τα άτομα με

σύνδρομο Down ηλικίας από 16-26 ετών, βλέποντας μια βουβή ταινία μπορούν να μεταδώσουν μετά ίσα στοιχεία τις ταινίας με άτομα τυπικής ανάπτυξης και ίδιας ηλικίας. Όμως με μόνο ακουστική παρουσίαση των ιστοριών, άτομα με σύνδρομο Down, έχουν βρεθεί να απομνημονεύουν λιγότερες πληροφορίες απ' ότι άτομα τυπικής ανάπτυξης, ακόμα και μικρότερης ηλικίας (Key- Raining Bird, Chapman and Schwartz, 2004).

Αυτή η διαφορά στα ευρήματα είναι πιθανό να σχετίζεται με τις δυνάμεις της οπτικής επεξεργασίας (Boudreau and Chapman, 2000).

Εν κατακλείδι, νεαρά άτομα με σύνδρομο Down εμφανίζουν ένα συνθετικό προφίλ των δυνατών και αδύναμων σημείων των πραγματολογικών πτυχών της γλώσσας. Διάφορες προκλήσεις μπορεί να περιλαμβάνουν την έναρξη και την επεξεργασία των θεμάτων, έναρξη της επικοινωνίας και μερικές γλωσσικές πτυχές των αφηγήσεων. Οι δυνατότητές του τείνουν να περιλαμβάνουν την χρήση μιας ποικιλίας των επικοινωνιακών λειτουργιών, την ικανότητα να μένουν στο θέμα, απαντήσεις σε αιτήματα για διευκρινήσεις και αφηγήσεις με επαρκή περιεχόμενο όταν χρησιμοποιούνται οπτικά στηρίγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να διερευνηθεί η πραγματολογική γλωσσική ικανότητα δέκα ατόμων με σύνδρομο Down αλλά και η πραγματολογική γλωσσική ικανότητα δέκα ατόμων τυπικής εκπαίδευσης.

Σκοπός είναι να ανακαλυφθεί το κενό που υπάρχει στην πραγματολογία και στο επικοινωνιακό κομμάτι του κάθε ατόμου ξεχωριστά.

Ο σκοπός αναφέρεται στους στόχους μιας συνομιλίας καθώς και στις γλωσσικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων. Οι συγκεκριμένοι επικοινωνιακοί στόχοι επιτυγχάνονται μέσω της χρήσης των διαφόρων τύπων των μηνυμάτων και της εφαρμογής της ευγένειας και της αμεσότητας της πραγματολογικής γλώσσας.

Τα σκόπιμα μηνύματα που αναφέρονται επίσης ως πράξεις ομιλίας (speech acts), μπορούν να ταξινομηθούν σε επτά κατηγορίες: α) ζήτηση, β) ενημέρωση, γ) ρύθμιση, δ) έκφραση, ε) τελετουργία, στ) πειθώ και ζ) οργανωτική στρατηγική. Δηλαδή, αυτά τα επτά μηνύματα είναι αυτό που χρειάζεται να εκφράσει το άτομο κάθε φορά που του δίνεται μια εικόνα με την αντίστοιχη ερώτηση προς αναγνώριση.

Έτσι, η γλώσσα, μεταφέροντας τους τύπους της έμμεσης συνέχειας και της ευγένειας, μπορεί να διαχειριστεί ανάλογα με τον σκοπό της επικοινωνίας.

2.2 Συμμετέχοντες στην έρευνα

Στην έρευνα συμμετέχουν δέκα ενήλικες, ηλικίας 23-42 ετών, οι οποίοι είναι διαγνωσμένοι με σύνδρομο Down, νοητικά ήπιου ή μέτριου επιπέδου για να μπορούν να φέρουν εις πέρας την δοκιμασία. Επίσης, στην έρευνα έλαβαν μέρος άλλοι δέκα ενήλικες, ηλικίας 23-42 ετών, οι οποίοι έχουν

τυπική ανάπτυξη. Όλοι οι συμμετέχοντες είναι Ελληνικής καταγωγής και συγκεκριμένα από τον νομό Ηρακλείου, Κρήτης.

Η ηλικιακή αναλογία της έρευνας είναι έξι άνδρες και τέσσερις γυναίκες με σύνδρομο Down. Εύλογα λοιπόν και οι τυπικής ανάπτυξης συμμετέχοντες είναι έξι άνδρες και τέσσερις γυναίκες. Με αυτό τον τρόπο θα επιτευχθεί αντικειμενικότερη έρευνα.

2.3 Τι είναι το TOPL*2

Το TOPL δημιουργήθηκε το 1992 με σκοπό την κάλυψη των αναγκών ενός σταθμισμένου τεστ το οποίο θα αξιολογούσε τον τομέα της πραγματολογίας. Εν καιρώ εμφανίστηκαν πολλές κριτικές για την αυθεντικότητα και την πειστικότητα του, γι αυτό δέκα χρόνια αργότερα δημιουργήθηκε το TOPL*2 με σκοπό την βελτίωση κάποιων στοιχείων που υστερούσε η πρώτη έκδοση. Το TOPL*2 αξιολογεί τον τομέα της πραγματολογίας. Η αξιολόγηση της πραγματολογίας περιλαμβάνει την παρακολούθηση, ευαισθητοποίηση και την αξιολόγηση της κοινωνικής γλώσσας καθώς και άλλα στοιχεία της πραγματολογίας. Η ικανότητα αυτή, ουσιαστικά είναι η ανάλυση των πραγματολογικών δεξιοτήτων ενός ατόμου και είναι ιδιαίτερα προβληματική σε άτομα με πραγματολογικές δυσκολίες (Gallagher, 1999; Lloyd, 1994; Nippold, 2000; Nippold & Taylor, 2002; Stevens & Bliss, 1995).

Το TOPL*2 περιλαμβάνει την αξιολόγηση των πραγματολογικών ικανοτήτων που επικεντρώνονται στις απαντήσεις των εξεταζόμενων. Επίσης, αποδίδει αποτελεσματικές αξιολογήσεις της πραγματολογικής ικανότητας, μια κατάσταση που αντανακλά την δυναμική της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Επί πρόσθετα χρησιμοποιεί αφηγήσεις και πλαίσια ιστοριών που περιλαμβάνονται γύρω από την φυσική, καθημερινή επικοινωνία και κοινωνική αλληλεπίδραση.

Για να γίνει στάθμιση του συγκεκριμένου διαγνωστικού πραγματοποιήθηκε έρευνα, η οποία περιελάμβανε 1016 παιδιά από 21 διαφορετικές χώρες. Τα παιδιά του δείγματος επιλέχθηκαν με βάση την γεωγραφική περιοχή, το φύλο, το γένος, την κατοικία και την εθνικότητα.

Η πρώτη έκδοση δέχτηκε τόσο αρνητικά, όσο και θετικά σχόλια, τα αρνητικά όμως ήταν αυτά που έκαναν τους ερευνητές να δημιουργήσουν μια δεύτερη έκδοση. Έτσι, λοιπόν, στην δεύτερη έκδοση υπήρχαν κάποιες βελτιώσεις, όπως η προσθήκη περισσότερων δεδομένων αξιολόγησης, την εκτίμηση και την αξιολόγηση κοινωνικών κανόνων, καθώς και τα συστατικά της πραγματολογίας. Επίσης, μειώθηκαν οι λεκτικές εντολές με σκοπό να μην αποσπάται ο εξεταζόμενος, υπάρχουν έγχρωμες εικόνες για την καλύτερη κατανόησης του νοήματος τους.

Το TOPL*2 περιέχει 43 στοιχεία που αποτελούν ένα ολόκληρο μέτρο της πραγματολογικής ικανότητας. Επίσης παρουσιάζει ένα συγκεκριμένο σκορ το οποίο ονομάζεται «The Pragmatic Usage Index», και μέσω αυτού του σκορ γίνεται η εξαγωγή των αποτελεσμάτων. Το σκορ αυτό δείχνει μια κλινική κατάσταση και ποιοτική αξιολόγηση του εξεταζόμενου. Επίσης το TOPL*2 έχει πέντε χρήσεις:

- i. Να αναγνωρίσει άτομα με ελλείμματα στον τομέα της πραγματολογίας
- ii. Να προσδιοριστούν τα δυνατά και αδύναμα στοιχεία των ατόμων, καθώς και οι διάφοροι τύποι των πραγματολογικών δεξιοτήτων.
- iii. Με σκοπό την εκτίμηση της προόδου ενός ατόμου στον τομέα της πραγματολογίας, ως συνέπεια των ειδικών προγραμμάτων παρέμβασης
- iv. Για την αντιμετώπιση των αναγκών συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού
- v. Για να τεθεί ο τομέας της πραγματολογίας προς έρευνα.

Η διάρκεια του τεστ είναι περίπου μία ώρα, η οποία μπορεί είτε να γίνει συνεχόμενη αν ο εξεταζόμενος έχει την δυνατότητα και τα καταφέρνει ή

μπορεί το τεστ να κοπεί σε δύο συνεδρίες ή να πραγματοποιηθεί κάποιο διάλλειμα αν παρατηρείται κούραση από την πλευρά του εξεταζόμενου.

Επίσης το συγκεκριμένο διαγνωστικό πέρα του ότι είναι όργανο ατομικής εφαρμογής, δηλαδή δεν μπορεί να χορηγηθεί σε ομάδα, χρησιμοποιείται μόνο από λογοθεραπευτές, ειδικούς ψυχικής υγείας, μελετητές, ψυχολόγους και δασκάλους για την αξιολόγηση κοινωνικών επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Επί πρόσθετα μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελούμενο σαν μέρος ψυχομετρικών τεστ με σκοπό την αξιολόγηση κοινωνικών δεξιοτήτων και την χρήση κοινωνικής γλώσσας. Το TOPL*2 απευθύνεται σε μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες, συναισθηματικές διαταραχές, προβλήματα συμπεριφοράς, ΔΕΠ-Υ, γλωσσική καθυστέρηση, σε άτομα με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) και σε ενήλικες με αφασία.

Όλα αυτά προκύπτουν από την εφαρμογή του τεστ, καθώς και από την προσοχή, το λεπτό χειρισμό και την εκτενή παρατήρηση του εξεταστή. Πρώτιστα, λοιπόν, σημαντικός σκοπός για την αξιολόγηση είναι να εντοπιστούν τα άτομα που αποδεικνύουν δυσκολία στην κοινωνική επικοινωνία. Σε αυτό το κομμάτι σημαντική είναι η βοήθεια της βαθμολογίας του τεστ (row score), όπου βοηθάει τον εξεταστέ να καταλάβει σε τι επίπεδο βρίσκεται το άτομο και αν η πραγματολογικές του ικανότητες συνάδουν με την ηλικία του. Στην συνέχεια, εύλογο είναι να προσδιοριστούν τα δυνατά και αδύναμα πραγματολογικά στοιχεία του ατόμου. Σε αυτό το κομμάτι ο εξεταστής ακολουθεί τις κατευθυντήριες γραμμές και τις προϋποθέσεις της δοκιμασίας που είναι απαραίτητες για την εξαγωγή σωστών συμπερασμάτων. Έπειτα τα αποτελέσματα της δοκιμασίας χρησιμοποιούνται και αναλύονται από ειδικούς θεραπευτές,. Αυτό έχει ως σκοπό την παρακολούθηση και επαναξιολόγηση περιστατικών κατά την διάρκεια του ειδικού προγράμματος παρακολούθησης. Επίσης, βοηθάει στον επαναπροσδιορισμό στόχων σε τομείς της πραγματολογίας, πληροφόρηση των γονέων για την πρόοδο και τα αποτελέσματα είναι ένα μέσον το οποίο μπορεί να δείξει, εάν ένα πρόγραμμα πρέπει να συνεχιστεί, να τροποποιηθεί ή και να σταματήσει. Στη συνέχεια, τα αποτελέσματα του διαγνωστικού είναι σημαντικά διότι δείχνουν πόσο σημαντική είναι η αντιμετώπιση των αναγκών συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού. Τέλος, τα αποτελέσματα της δοκιμασίας έχουν σημαντικό ρόλο

στην συνεχή έρευνα στον τομέα της πραγματολογίας. Για παράδειγμα μπορεί να γίνει:

- εντοπισμός πραγματολογικών δυσκολιών σε άτομα με αναγνωστικές δυσκολίες
- εξέταση συναισθηματικών και συμπεριφορικών προβλημάτων σε σχέση με τις αρμοδιότητες της κοινωνικής γλώσσας
- ανακάλυψη της σχέσης μεταξύ της πραγματολογίας και της ακαδημαϊκής επίδοσης
- αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των εξειδικευμένων παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην βελτίωση της πραγματολογίας
- διεξαγωγή διαχρονικών μελετών που εξετάζουν τα αποτελέσματα πρόωρων πραγματολογικών δεξιοτήτων για μελλοντική ακαδημαϊκές και κοινωνικές ικανότητες.

2.4 Διαδικασία βαθμολόγησης

Σημαντικό, βέβαια, είναι να καταγραφεί και η διαδικασία αξιολόγησης και καταγραφής των αποτελεσμάτων.

Το TOPL*2 αποδίδει ένα σκορ, το οποίο ονομάζεται «Pragmatic Language Usage Index», το οποίο είναι βασισμένο στο σύνολο των σωστών απαντήσεων, από τα 43 δεδομένα που πρέπει να απαντηθούν, εάν το άτομο είναι άνω των επτά ετών. Εάν είναι έξι έως επτά ετών τότε απαντάει τα πρώτα δεκαεπτά δεδομένα της δοκιμασίας. Κάθε σωστή απάντηση παίρνει το βαθμό 1, ενώ κάθε λάθος απάντηση παίρνει το βαθμό 0. Το ποια θεωρείται σωστή και ποια λάθος απάντηση το αναφέρει το ειδικό εγχειρίδιο. Με το σύνολο των σωστών απαντήσεων δημιουργείται το «raw score». Μέσω του οποίου δημιουργούνται όλα τα άλλα αποτελέσματα, τα οποία αναγράφονται σε ειδικούς πίνακες μέσα στο ειδικό εγχειρίδιο. Στην βαθμολόγηση των απαντήσεων δεν δόθηκε σημασία στην σύνταξη, στην μορφολογία ή στην σημασιολογία, καθώς στόχος της έρευνας και της αξιολόγησης ήταν η επικοινωνιακή πρόθεση του ατόμου κι όχι η δομή του λόγου. Έπειτα με την βοήθεια του σκορ (raw score) και της χρονολογικής του ηλικίας βρέθηκαν και

τα υπόλοιπα στοιχεία αξιολόγησης, όπως το Percentile Rank, Pragmatic Language Usage Index, Descriptive Rating, Age Equivalent και Grade Equivalent.

Η εφαρμογή του τεστ έγινε σε γραφείο λογοθεραπείας όπου υπήρχε ησυχία και κατάλληλος χώρος με σκοπό ο εξεταζόμενος να μπορεί να συγκεντρωθεί και να αποδώσει το μέγιστο των δυνατοτήτων του. Αυτό έγινε αφού πρώτα παρουσιάστηκε σχετικό ενημερωτικό φυλλάδιο στους υπευθύνους του κέντρου (το οποίο απευθυνόταν και στους γονείς), στο οποίο αναφερόταν αναλυτικά ο σκοπός, η εμπιστευτικότητα, οι συμμετέχοντες, η δοκιμασία και πληροφορίες σχετικά με τον εξεταστή και τον επόπτη.

Εάν, ο εξεταζόμενος έδειχνε, από κούραση να μην μπορεί να απαντήσει σε κάποια ερώτηση, αφού αρχικά του δινόταν χρόνος να σκεφτεί, έπειτα ακολουθούσε ψυχολογική υποστήριξη από την εξεταστή λέγοντας «είμαι σίγουρος ότι το ξέρεις» κ.α. Βέβαια γινόταν και επιβράβευση όταν ο εξεταζόμενος έδινε μια απάντηση λέγοντας «ωραία απάντηση», «μου αρέσει που είσαι συνεργάσιμος», «τα πηγαίνεις τέλεια/ υπέροχα».

2.5 Που αλλού έχει χρησιμοποιηθεί

Το συγκεκριμένο διαγνωστικό τεστ έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες διαταραχές με σκοπό να αξιολογηθούν οι πραγματολογικές δεξιότητες του κάθε ατόμου.

Έχει χρησιμοποιηθεί σε άτομα με διάγνωση «Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος», σε άτομα με μαθησιακές δυσκολίες τα οποία έχουν μειωμένες ικανότητες στον τομέα της πραγματολογίας. Επίσης έχει χρησιμοποιηθεί σε άτομα με διάγνωση του συνδρόμου Asperger, καθώς μια από τις σημαντικές δυσκολίες του συνδρόμου είναι στον τομέα της πραγματολογίας. Άλλη μία διαταραχή στην οποία έχει εφαρμοστεί το διαγνωστικό είναι αυτή της Ελλειμματικής Προσοχής και ή με Υπερκινητικότητα, όπου τα άτομα με αυτή την διαταραχή δείχνουν να έχουν μειωμένες ικανότητες στην κοινωνική συνδιαλλαγή. Τα άτομα αυτά δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα βασικά

χαρακτηριστικά της χρήσης της κοινωνικής γλώσσας και αντιμετωπίζουν δυσκολία στην αποτελεσματική παραγωγή της επικοινωνίας. Επί πρόσθετα έχει χρησιμοποιηθεί στην κατάθλιψη και στις αγχώδεις διαταραχές καθώς τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην επικοινωνία και στον τομέα της κοινωνικοποίησης. Τέλος, έχει χρησιμοποιηθεί σε διαταραχές όπως συναισθηματική διαταραχή και συμπεριφορική διαταραχή, καθώς και αυτά τα άτομα παρουσιάζουν δυσκολίες στον τομέα της πραγματολογίας και της επικοινωνίας.

Έτσι, λοιπόν μπορεί να λεχθεί πως όλες αυτές οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες που προαναφέρθηκαν χρήζουν προσοχής ως προς την αναγνώριση και την βελτίωση τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1 Παρουσίαση πινάκων και ανάλυση αποτελεσμάτων

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το SPSS (IBM SPSS Statistic version21). Οι μεταβλητές είναι οι εξής:

- εξαρτημένη μεταβλητή: σκορ πραγματολογίας
- ανεξάρτητη μεταβλητή: οι ομάδες των ενηλίκων με σύνδρομο Down και τυπικής ανάπτυξης

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα είναι:

- ✓ *Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στο συνολικό σκορ της πραγματολογίας ανάμεσα στις δύο ομάδες;*

Πρώτα έγινε ανάλυση των εξαρτημένων μεταβλητών για να ελεγχθεί η κανονικότητα των μεταβλητών. Για να είναι κανονικά κατανοημένες θα πρέπει ο βαθμός να είναι μεγαλύτερος του 0.05 ($p < .05$). Στον πίνακα 3.1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα όσον αφορά στην εξαρτημένη μεταβλητή συνολικό σκορ Πραγματολογίας.

Πίνακας 3.1

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
PLUscore	.109	20	.200*	.955	20	.447

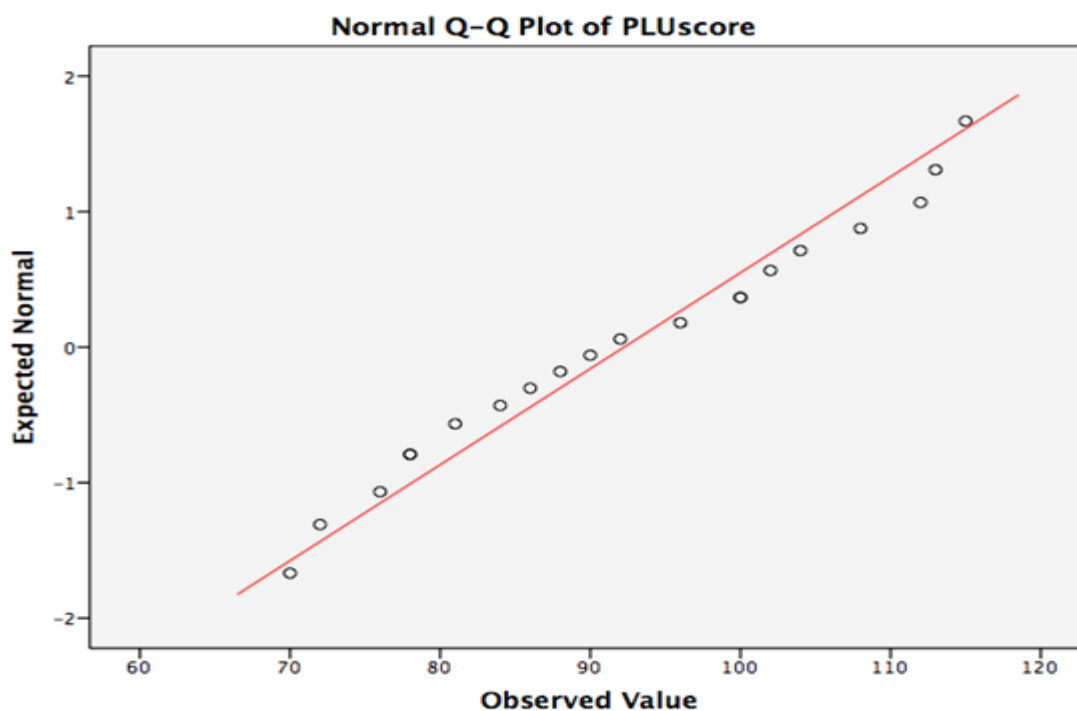
*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα η μεταβλητή Score είναι κανονικά κατανοημένη διότι η τιμή της Shapiro-Wilk είναι μεγαλύτερη από 0.05 (Sig.= .447).

Στο γράφημα 3.1 συμπεραίνουμε το ίδιο αποτέλεσμα:

Γράφημα 3.1

Στο επόμενο βήμα έγινε ανάλυση των δεδομένων. Στον πίνακα 3.2 παραθέτονται αναλυτικά οι μέσες τιμές και οι τυπικές αποκλίσεις.

Πίνακας 3.2

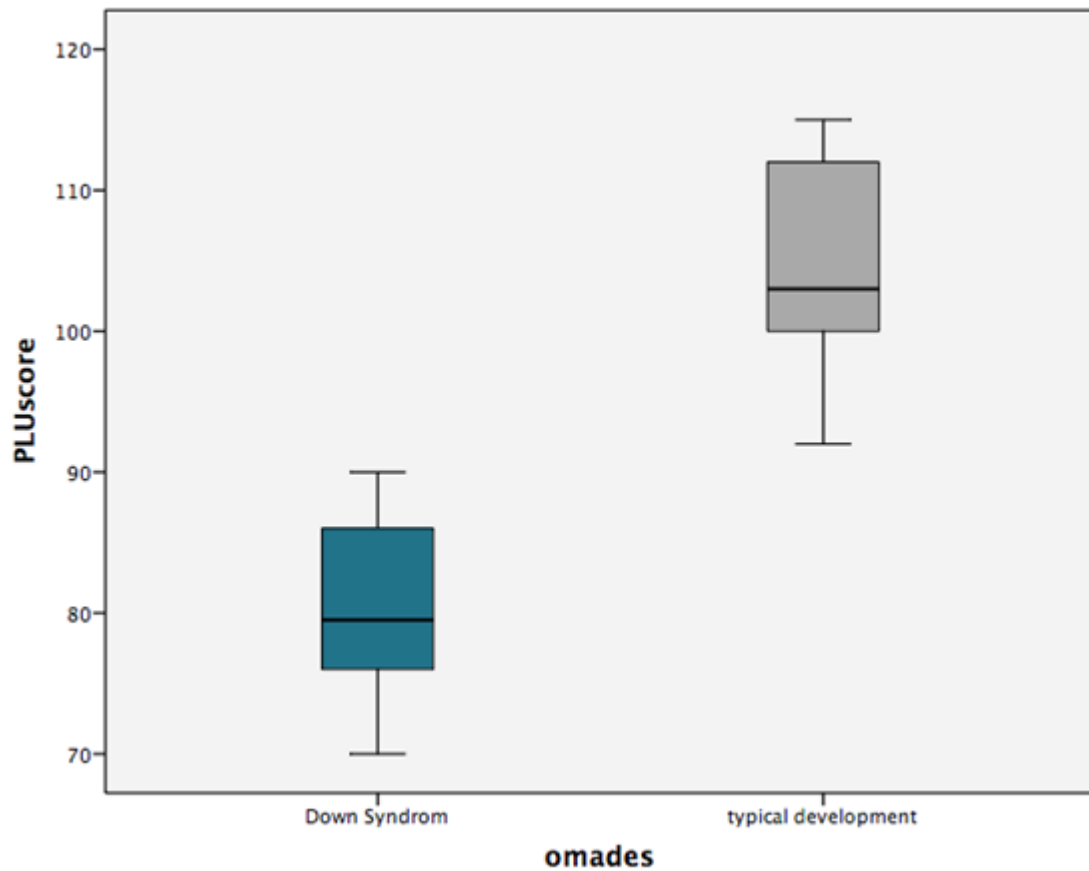
Descriptives

omades		Statistic	Std. Error		
PLUscore	Down Syndrom	Mean	80.30	2.119	
		95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	75.51	
			Upper Bound	85.09	
		5% Trimmed Mean	80.33		
		Median	79.50		
		Variance	44.900		
		Std. Deviation	6.701		
		Minimum	70		
		Maximum	90		
		Range	20		
		Interquartile Range	12		
		Skewness	-.075	.687	
		Kurtosis	-1.090	1.334	
		typical development		Mean	104.20
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound			98.73	
	Upper Bound			109.67	
5% Trimmed Mean	104.28				
Median	103.00				
Variance	58.400				
Std. Deviation	7.642				
Minimum	92				
Maximum	115				
Range	23				
Interquartile Range	13				
Skewness	-.017			.687	
Kurtosis	-1.086			1.334	

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι υπάρχει διαφορά στην επίδοση των ομάδων στο συνολικό σκορ Πραγματολογίας. Η ομάδα με το σύνδρομο Down σημείωσε χαμηλότερο σκορ στη δοκιμασία (Mean: 80.3, Std. Deviation: 6.7), από την ομάδα Τυπικής Ανάπτυξης (Mean: 104.2, Std. Deviation: 7.6).

Το ίδιο συμπεραίνουμε και στο γράφημα 3.2.

Γράφημα 3.2

Χρειάζεται όμως να επισημανθεί εάν η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική. Ακολούθησε ανάλυση δεδομένων χρησιμοποιώντας την μέθοδο T- test.

Στον πίνακα 3.3 συμπεραίνουμε ότι η διαφορά στο συνολικό σκορ μεταξύ των δύο ομάδων είναι **στατιστικά σημαντική** ($t(18) = -7.436$, $p = .000 < 0.05$).

Πίνακας 3.3

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper	
PLUscore	Equal variances assumed	.207	.654	-7.436	18	.000	-23.900	3.214	-30.652	-17.148
	Equal variances not assumed			-7.436	17.698	.000	-23.900	3.214	-30.661	-17.139

Πίνακας 3.4

	Syndrome Down	Τυπικής Ανάπτυξης
1	Poor	Average
2	Poor	Average
3	Poor	Average
4	Poor	Average
5	Below Average	Above Average
6	Poor	Average
7	Below Average	Above Average
8	Below Average	Average
9	Average	Average
10	Below Average	Above Average

Ο πίνακας 3.4 περιγράφει κατά πόσο κάθε περιστατικό, που πέρασε από την δοκιμασία, βρίσκεται πάνω, κάτω ή και μέσα στο μέσο όρο ατόμων, που παρουσιάζουν δυσκολίες στην πραγματολογία.

Εξετάζοντας λοιπόν τον πίνακα μπορεί να δει κανείς ότι στα άτομα με σύνδρομο Down το 50% βρίσκεται στην κατάταξη «Poor», που σημαίνει ότι η πραγματολογική του δεξιότητα είναι φτωχή. Το 40% βρίσκεται στο «Below Average», δηλαδή βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο και ένα 10% των ατόμων της δοκιμασίας (δηλαδή 1/10) βρίσκεται στο «Average», δηλαδή μέσα στο μέσο όρο.

Σε αντίθεση με το κομμάτι των ατόμων της Τυπικής Ανάπτυξης, το 70% των ατόμων της δοκιμασίας βρίσκονται στο «Average», δηλαδή μέσα στο

μέσο όρο. Ενώ το 30% βρίσκεται στο «Above Average», δηλαδή πάνω από τον μέσο όρο.

Ο πίνακας 3.5 παρουσιάζει πιο αναλυτικά ποιο σκορ αντιστοιχεί σε κάθε κατηγορία και το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κάθε μία από αυτές.

Πίνακας 3.5

Index Score	Descriptive Rating	% included
>130	Very Superior	2.34
121-130	Superior	6.87
111-120	Above Average	16.12
90-110	Average	49.51
80-89	Below Average	16.12
70-79	Poor	6.87
<70	Very Poor	2.34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^Ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κατά γενική ομολογία, ο γενικός σκοπός της έρευνας είναι να δείξει κατά πόσο ενήλικες, οι οποίοι βρίσκονται στα πλαίσια του συνδρόμου Down, είναι επιρρεπείς στον τομέα της Πραγματολογίας.

4.1 Σύγκριση αποτελεσμάτων με άλλες έρευνες

Στον Ελλαδικό χώρο δεν έχουν γίνει επίσημες έρευνες, δημοσιευμένες, με την χρήση του διαγνωστικού κριτηρίου TOPL*2 στο σύνδρομο Down. Έρευνες έχουν γίνει στον υπόλοιπο κόσμο με την χρήση του TOPL*2, όχι, βέβαια, τόσο στοχοποιημένα. Δηλαδή, στην αξιολόγηση ατόμων με το συγκεκριμένο διαγνωστικό έχουν εντάξει και άλλα άτομα τα οποία μπορεί να έχουν διάγνωση άλλων διαταραχών, οι οποίες ενδέχεται να έχουν επηρεάσει τον τομέα τις πραγματολογίας. Παρακάτω θα παρουσιαστούν κάποιες έρευνες οι οποίες έχουν γίνει τόσο στον Ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό.

Υπάρχουν, όμως, έρευνες οι οποίες αφορούν την διαταραχή επικοινωνίας και λόγου σε παιδιά με σύνδρομο Down, όσον αφορά το επικοινωνιακό κομμάτι και παρατίθενται παρακάτω.

Σύμφωνα με την Αμερικανική Ψυχιατρική Ένωση (American Psychiatric Association, 2000), στα παιδιά με σύνδρομο Down τα πιο συχνά προβλήματα επικοινωνίας και λόγου προέρχονται από το φωνολογικό ή σημασιολογικό, συντακτικό και πραγματολογικό επίπεδο (Chapman et al 1998· Danielsson et al, 2016). Τα άτομα με σύνδρομο Down, εμφανίζουν δυσχέρειες στο εκφραστικό λεξιλόγιο και στην γραμματική (Loveall et al, 2016· Næss et al, 2011).

Η έρευνα των Lynch, Oller, Steffens, Levine, Bassinger και Umbel, (1995) έδειξε ότι προγλωσσικά τα βρέφη τυπικής ανάπτυξης δεν διαφέρουν καθόλου από τα βρέφη με σύνδρομο Down. Αργότερα κατά την διάρκεια της έρευνας

φάνηκε ότι τα βρέφη με σύνδρομο Down, η έναρξη της κανονικής φλυαρίας ήταν δύο μήνες αργότερα σε σχέση με τα κανονικά αναπτυσσόμενα βρέφη.

Σε μια άλλη έρευνα των Mundy et al. (1995), βρέθηκε ότι τα άτομα με σύνδρομο Down εμφανίζουν δυσκολίες στο να ζητήσουν κάτι, αλλά εμφανίζουν ικανοποιητικές δεξιότητες στο να σχολιάσουν κάτι (π.χ. μία πρόταση).

Στο επίπεδο της βλεμματικής επαφής, σε παιδιά με σύνδρομο Down, σύμφωνα με την (Αλευριάδου και Γκιαούρη, 2009), μπορούν να αναγνωρίσουν και να ερμηνεύσουν τις νοητικές καταστάσεις των άλλων (π.χ. εκφράσεις προσώπου). Σε κάποιες μελέτες, έχουν δείξει ότι η χρήση χειρομορφών είναι μια σημαντική ιακνότητα επικοινωνίας στα παιδιά με σύνδρομο Down σε σχέση με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης (M. Christina Canelli, Stefano Vicari, Emiddia Longobardi, Laura Lami, Claudia Pizzoli and Giacomo Stella, 1998). Αυτό συμβαίνει, καθώς, τα παιδιά με σύνδρομο Down δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν τόσο σε εκπαιδευτικό όσο και κοινωνικό- οικογενειακό επίπεδο.

Ακολούθως, υπάρχουν αρκετά προβλήματα λόγου και επικοινωνίας, όπως προβλήματα στην προσωδία, δηλαδή τα παιδιά παρουσιάζουν αλλαγή στον τόνο, στον ρυθμό και στον χρωματισμό της φωνής τους. Βέβαια, αυτό το πρόβλημα λόγου προκύπτει από το αναπνευστικό πρόβλημα που παρουσιάζουν τα παιδιά με σύνδρομο Down (Stojanovic V. 2010).

Σύμφωνα με τις παραπάνω έρευνες προκύπτει το γεγονός ότι, όντως τα παιδιά με σύνδρομο Down αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες στον τομέα της επικοινωνίας. Όμως, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι παρόλο που η ανάπτυξη των παιδιών με σύνδρομο Down είναι βραδύτερη σε σχέση με των παιδιών τυπικής ανάπτυξης, σε στάδια πρώιμης ανάπτυξης φαίνεται να συμβαδίζουν.

Όσον αφορά τις έρευνες με χρήση του διαγνωστικού κριτηρίου TOPL*2, έχουν γίνει κατά καιρούς κυρίως σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος και κυρίως στο εξωτερικό (ΔΑΦ).

Η μελέτη που πρόκειται να παρουσιαστεί (Ashmed M. S. Alduais et al, 2012) έλαβε χώρα στην Σαουδική Αραβία και συγκεκριμένα στο νοσοκομείο

King Abdulaziz University Hospital (τομέας: Communication and Swallowing Disorder Unit), και στο College of Medicine, King Saud University, Riyadh, Saudi Arabia. Οι συμμετέχοντες σε αυτή την έρευνα ήταν παιδιά και έφηβοι με διαταραχές στον τομέα της πραγματολογίας και όλοι Σαουδικής καταγωγής. Επίσης έλαβαν μέρος παιδιά και έφηβοι τυπικής ανάπτυξης και αυτοί Σαουδικής καταγωγής. Η δειγματοληψία αφορούσε 28 παιδιά και εφήβους (εκ των οποίων 15 κορίτσια και 13 αγόρια) με διαταραχή και άλλους τόσους τυπικής ανάπτυξης (εκ των οποίων 14 αγόρια και 14 κορίτσια). Η ηλικία του δείγματος ήταν από 6-16 ετών. Συνοπτικά, τα αποτελέσματα στο γκρουπ των παιδιών και των εφήβων με πραγματολογικές δυσκολίες το Descriptive Rating είναι 35% «very poor», 35% «poor», 20% «below average», 7% «average» και 3% «above average». Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό, της τάξης του 70% του δείγματος οι πραγματολογικές του δεξιότητες είναι από πολύ φτωχές έως φτωχές. Επίσης, ένα ακόμα αξιοσημείωτο ποσοστό της τάξης του 20% είναι κάτω από το μέσο όρο και μόνο το 10% του δείγματος βρίσκεται στο μέσο όρο και λίγο πιο πάνω. Ενώ τα αποτελέσματα στο γκρουπ των ατόμων τυπικής ανάπτυξης είναι 46% «average», 46% «above average» και 8% «superior». Αυτό δείχνει ότι το 92 % του πληθυσμού τυπικής ανάπτυξης ήταν μέσα στο μέσο όρο αλλά και πάνω από αυτόν και ένα μικρό ποσοστό ήταν λίγο κάτω από την ύψιστη βαθμίδα.

4.2 Η σημασία της μελέτης στους ενήλικες

Πέρα από την σπουδαιότητα της μελέτης των παιδιών και γενικά των νεαρών ατόμων με σύνδρομο Down, εύλογο είναι να μελετηθεί και η ενήλικη ζωή τους καθώς μετά την παιδική και εφηβική τους ηλικία, τα άτομα αυτά, παρά τις δυσκολίες τους, συνεχίζουν να βρίσκονται εν ζωή. Βέβαια κανείς, με αυτή την διατύπωση, δεν μπορεί να αναιρέσει πόσο σημαντική και καθοριστική είναι η πρόωμη αξιολόγηση και παρέμβαση.

Κάθε άτομο μεγαλώνοντας, συνήθως, συμπεριφορικά αλλάζει και διαμορφώνει το χαρακτήρα του ανάλογα με τις ατομικές του εμπειρίες. Σε αυτό το κομμάτι δεν

διαφέρουν και οι ενήλικες με σύνδρομο Down. Παρ' όλη την εκπαίδευση και κατάρτιση που μπορεί να λάβουν έως τα εφηβικά τους χρόνια, μεγαλώνοντας αντιμετωπίζουν διάφορα βιώματα, τα οποία ενδέχεται να μην έχουν αντιμετωπίσει μέχρι τότε. Άρα, μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό, αρχικά η πρόβλεψη και ύστερα η προετοιμασία και η εκπαίδευση σε αυτό το κομμάτι. Για παράδειγμα, η προετοιμασία και η εκπαίδευση ενός ενήλικου με σύνδρομο Down στην αυτόνομη διαβίωση. Το κομμάτι αυτό θεωρείται αρκετά σημαντικό καθώς μαζί με τα άτομα με σύνδρομο Down, μεγαλώνουν και τα οικεία του πρόσωπα (μαμά, μπαμπάς και κάθε άλλο μέλος προστάτης), με αποτέλεσμα να μην μπορούν από κάποιο σημείο της ζωής τους και μετά να τους καλύπτουν όλες τους τις ανάγκες.

Ένα άλλο κομμάτι το οποίο μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό στην έρευνα και μελέτη των ενηλίκων με σύνδρομο Down είναι η εκπαίδευση τους στην προσαρμογή τους στο κοινωνικό σύνολο.

Κάποιες διαφορές που μπορεί να παρατηρήσει κάποιος σε ένα άτομο με σύνδρομο Down, σε κοινωνικό πλαίσιο είναι το οπτικό κομμάτι εκ πρώτης όψεως, δηλαδή η εξωτερική του εμφάνιση. Βέβαια, πέρα από το εξωτερικό πλαίσιο τα άτομα με σύνδρομο Down διαφέρουν στο κομμάτι της πραγματολογίας, της ενσυναίσθησης και της λογικής σκέψης. Αυτό φαίνεται και από τα αποτελέσματα της έρευνας στην συγκεκριμένη εργασία. Άρα, σκόπιμο είναι να αναφερθεί ότι η έρευνα και η εκπαίδευση των ενηλίκων με σύνδρομο Down, θα τους βοηθήσει περισσότερο στον τομέα της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης.

Βέβαια, όλο αυτό το εγχείρημα χρειάζεται καταρτημένο και άρτιο προσωπικό, το οποίο θα αναλάβει εξ ολοκλήρου την εκπαίδευση τους. Η εκπαίδευσή τους είναι αρκετά σημαντική καθώς αυτή αποτελεί το χέρι βοήθειας που θα τους κάνει να εξελιχθούν, ο κάθε ένας στο μέγιστο των δυνατοτήτων του. Τέλος, σημαντικός αρωγός όλων των προσπαθειών, δεν είναι μόνο οι εκπαιδευτές, αλλά και το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον.

4.3 Μειονεκτήματα έρευνας

Παρόλο που η ερευνητική διαδικασία τηρήθηκε κατά γράμμα, σύμφωνα με το εγχειρίδιο χρήσης του διαγνωστικού τεστ, ενδεχομένως τα αποτελέσματα να μην είναι πλήρως αντιπροσωπευτικά. Αυτό οφείλετε σε ψυχογενείς παράγοντες, δηλαδή στο γεγονός ότι οι εξεταζόμενοι μπορεί να είχαν άγχος στο να απαντήσουν σωστά την ερώτηση και να μην έδιναν βάση στο να κατανοήσουν πλήρως αυτό που τους ζητιόταν να απαντήσουν. Επίσης, ένα ακόμα στοιχείο που μειονεκτεί στην έρευνα είναι η δυσαναλογία του δείγματος (60% άνδρες και 40% γυναίκες). Το διαγνωστικό κριτήριο είναι αμερικάνικης προέλευσης και τα στοιχεία κρίσης και εξέτασης είναι βάση του των αμερικάνικων δεδομένων και εμπειριών κάτι που καταστεί την αξιολόγηση δύσκολη. Επί πρόσθετα, άλλο ένα μειονέκτημα της έρευνας είναι ότι η βαθμολογία του τεστ αποτελείται από 0 για την λάθος απάντηση και 1 για την σωστή απάντηση, όμως η απάντηση δεν είναι ναι ή όχι αλλά ολόκληρες προτάσεις και η βαθμολόγηση έγκειται στην ευχέρεια κι την ελαστικότητα του εξεταστή. Τέλος, άλλο ένα μειονέκτημα είναι ότι όλο μου το δείγμα συλλέχθηκε από ένα κέντρο, κάτι το οποίο δηλώνει ότι δεν μπορούν τα αποτελέσματα να είναι αντιπροσωπευτικά για όλο τον πληθυσμό.

4.4 Υποκειμενικές προτάσεις

Το ερευνητικό ερώτημα της συγκεκριμένης εργασίας είναι κατά πόσο διαφέρουν οι πραγματολογικές δεξιότητες των ατόμων με σύνδρομο Down, με αυτών τυπικής εκπαίδευσης. Για να θεωρηθούν πιο αντικειμενικά τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας καλό θα ήταν να γίνει επανεξέταση του δείγματος και σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ τους. Επίσης θα έπρεπε το δείγμα να αποτελείται από περισσότερο αριθμό ατόμων και ίδιο αριθμό όσον αφορά τον ανδρικό ή τον γυναικείο πληθυσμό, με σκοπό την καλύτερη αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Επιπλέον, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν περισσότερες έρευνες όσον αφορά τον

τομέα της πραγματολογίας στην ενήλικη ζωή των ατόμων με σύνδρομο Down, με σκοπό μια πιο σφαιρική άποψη και εκπαίδευση αυτών των ατόμων. Αυτό το κομμάτι αφορά κυρίως την Ελληνική πλευρά καθώς παρατηρήθηκε ότι δεν υπάρχει αρκετή σχετική βιβλιογραφία. Τέλος, θα ήταν καλό μια καλύτερη μετάφραση του Test Of Pragmatic Language, καθώς δεν υπάρχει επίσημη μετάφραση στα ελληνικά, κάτι που καθιστά πιο δύσκολη την εφαρμογή του τόσο από τον εξεταστή όσο και από τον εξεταζόμενο να φέρει εις πέρας την διαδικασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th edition). Washington, DC: Author
- Addy Gard, Leslea Gillman, Jim Gorman and other sources, *Speech and Language Development Chart (2nd Edition)*
- Chapman, R. S., Seung, H. K., Schwartz, S. E., & Kay- Raining Bird, E. (1998). *Language skills of children and adolescents with Down syndrome: II. Production deficits*. Journal of speech, Language and Hearing Research, 41, 861-873.
- Danielson, H., Henry, L., Messer, D., Carney, D.P.J. (2016). *Developmental delays in phonological recording among children and adolescents with Down syndrome and Williams syndrome*. Research in Developmental Disabilities 55, 64-76.
- Diana Phelps- Terasaki, Trisha Phelps- Gunn, *Test of Pragmatic Language (2nd Edition)*.
- International Journal of Linguistics (2012), *Testing the Usability of an Arabic version of TOPL-2 in Measuring Pragmatic Language Impairment in children and adolescents*, Author: Ashmed M. S. Alduais, Rasha M. Shoeid, Fayza Salah Al- Hammadi, Khalid Hassan Al- Malki.
- Loveall, S. J., Philips, B. A., Channell, M. M., Abbeduto, L., & Conners, F. A. (2016). *Receptive vocabulary analysis in Down syndrome*. Research in Developmental Disabilities, 55, 161-172.

- M. Christina Caselli, Stefano Vicari, Emiddia Longobardi, Laura Lami, Claudia Pizzoli and Giacomo Stella (1998), *Gestures and Words in Early Development of Children with Down Syndrome*.
- Mundy, P., Kasari, C., Sigman, M., & Ruskin, E. (1995). *Nonverbal communication and early language acquisition in children with Down syndrome and in normally developing children*. Journal of Speech Language and Hearing Research, 38 (1), 157-67.
- National Institute of Health (2009), *Language Characteristics of Individuals with Down syndrome*, Author: Gary E. Martin, PhD, Jessica Klusek, MS, Bruno Estigarribia, PhD, and Joanne E. Roberts, PhD.
- Robin S. Chapman (2000), *Language and Communication in Individuals with Down Syndrome*, Waisman Center, University of Wisconsin – Madison
- Robin S. Chapman, Hey Kyeong Seung, Scott E. Schwartz, Elizabeth Kay-Raining Bird (April, 2000), *Predicting Language Production in Children and Adolescents with Down Syndrome: The Role of Comprehension*, University of Wisconsin- Madison
- Stojanovik V. (2010), *Prosodic Deficits in Children with Down Syndrome*, Journal of Neurologistics, 24. , 145-155.
- Sulman (1983), *Pragmatic Development Chart*.
- Yule G (1996), *Pragmatics*, Oxford University Press

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Εγκυκλοπαίδεια, *Επιστήμη και Ζωή*, τόμος 13
- Ειρήνη Γερμανά, M.Sc., *Επικοινωνιακές Διαταραχές στα παιδιά*, εκδόσεις: Παρισιάνου, Αθήνα (2014)
- Θ. –Σ. Παυλίδου, *Επίπεδα Γλωσσικής Ανάλυσης*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (ΙΝΣ), 5^η έκδοση (1986)
- Kenneth G. Shipley, Julie G. McAfee, *Διαγνωστικές προσεγγίσεις στη Λογοπαθολογία*, Εκδόσεις: Gotsis (4^η έκδοση), επιμέλεια μετάφρασης: Ελεάννα Στ. Βιρβιδάκη, Διονύσης Χρ. Ταφιαδης.